

Nr 1/2023

Nytt om luftkontroll

Det här brevet är en del i Naturvårdsverkets vägledning om miljökvalitetsnormer för utomhusluft.

Pågående förhandlingar kring det nya luftkvalitetsdirektivet

I oktober 2022 presenterade kommissionen sitt förslag till nytt luftkvalitetsdirektiv efter flera års utvärdering av det nuvarande direktivet. I början av året inleddes förhandlingarna kring det nya direktivet – med [Sverige som ordförande i EU:s ministerråd](#).

Ordförandeskapet växlar varje halvår mellan medlemsländerna och under första halvåret 2023 har det varit Sveriges tur, som sista landet ut i sin s.k. trio, där även Frankrike och Tjeckien har ingått. I juli är det dags för Spanien att ta över som ordförande. Under ordförandeskapet har Sverige därför även axlat ordföranderollen i förhandlingarna inom rådet kring det nya luftkvalitetsdirektivet. Regeringskansliet och Sveriges ständiga representation vid EU leder arbetet, och Naturvårdsverket har deltagit med expertkunskapen. I arbetet har ingått att förbereda och leda förhandlingsmötena, notera och väga samman medlemsländernas synpunkter och att ta fram nya kompromissförslag. Åtta förhandlingsmöten har hittills hållits inom rådets arbetsgrupp för miljö. Sverige har under den här perioden på grund av ordföranderollen inte haft möjlighet att själv yttra sig i frågan, men den möjligheten återkommer från och med i juli då Spanien tar över, och framför allt under hösten då förhandlingarna lär intensifieras. En [ministerdebatt om luftkvalitetsdirektivet](#) kommer att ske på miljørådets möte den 20 juni (live-streamas).

Ett [parallellt arbete pågår inom EU-parlamentet](#) för att ta fram sitt förhandlingsmandat inför så kallade trilöförförhandlingar mellan rådet och parlamentet, med deltagande av kommissionen, i syfte att komma överens om ett reviderat direktiv. Parlamentet planerar att rösta om sin position innan sommaren.

Förhoppningen är att ett nytt luftkvalitetsdirektiv kan antas innan sommaren 2024, innan den nuvarande EU-kommissionens mandatperiod tar slut. Nästa EU-val sker i början av

juni 2024 vilket kan förändra förutsättningar för förhandlingarna och eventuellt leda till fördröjningar om direktivet inte har beslutats innan dess.

Rapportering av mätdata

Naturvårdsverket vill tacka kommunerna och samverkansområdena för de mätdata för 2022 som rapporterades in i slutet av mars till datavärden enligt 36 § [NFS 2019:9](#). Referenslaboratoriet har snart granskat klart alla inrapporterade data och de godkända mätserierna publiceras vartefter i datavärdens nationella databas för luftkvalitet: [Datavärdsrapport luft \(smhi.se\)](#)

Under 2020–2021 kunde en tydlig minskning av kvävedioxidhalterna noteras och vi ser nu att den trenden hållit i sig även under 2022. För ca tio år sedan rapporterades överskridanden årligen i ca åtta kommuner, medan vi under de senaste tre åren sett överskridanden i endast ett par kommuner. Under 2022 överskreds dygnsnormen för kvävedioxid i Umeå och Örnsköldsvik.

När det gäller partiklar (PM10) är trenden inte lika tydlig och höga halter och överskridanden rapporteras även från mindre kommuner. Under 2022 noterades överskridanden av dygnsnormen i Hedemora, Köping, Linköping, Visby och Östersund. Även Skellefteå och Göteborg var nära överskridande. Västerås var också nära ett överskridande vid en ny mätstation som inte etablerades förrän mitten av februari, och det kan inte uteslutas att gränsvärdet hade överskridits vid mätplatsen om data hade haft full tidstäckning under 2022.

Under september kommer data att rapporteras till EU för publicering på Europeiska Miljöbyråns (EEA) portal för luftkvalitet: [Statistical viewer – European Air Quality Portal \(eea.europa.eu\)](#)

Ny rapporteringstjänst för mätdata

I mars var det premiär för den nya rapporteringstjänsten för rapportering av mätdata till [Datavärdsrapport för luftkvalitet | SMHI](#). Naturvårdsverket och datavärden har arbetat under de senaste åren med att utveckla den nya tjänsten och vill passa på att tacka alla kommuner och konsulter som har lämnat synpunkter och hjälpt till med att testa tjänsten innan driftsättningen. På det stora hela ser det ut att ha fungerat bra med rapporteringen i år och vi ser framåt med tillförsikt. Genom den nya rapporteringstjänsten, där steget via den tidigare valideringstjänsten nu uteslutits, har det även blivit betydligt lättare att se var det finns luckor i mätdata samt metadata kring mätstationer och mätningar. Det är en stor fördel att användarna själva kan gå in och kontrollera uppgifterna, och justera och komplettera där det behövs. På så vis ökar möjligheterna till en databas som är aktuell, transparent och användarvänlig.

Rapporteringen av resultat från objektiv skattning/inledande kartläggning och modellering (15 juni) kommer att ske i samma system som förra året, dvs. en annan del av datavärdens webbplats. Målet är dock att på sikt integrera även den rapporteringen i den nya rapporteringstjänsten.

Rapportering av resultat från objektiv skattning och modellering

Nu i dagarna (15 juni) är det dags enligt 37–38 § i [NFS 2019:9](#) att rapportera resultat från objektiv skattning/inledande kartläggning och modellering. Rapporteringen sker i samma verktyg som förra året, dvs. inte i den nya rapporteringstjänsten för mätdata.

Naturvårdsverket skickade ut information om rapporteringen i början av maj, en del kommuner fick den från oss och andra fick den via samordnarna i sina samverkansområden. [Rapportering av modellberäkning och objektiv skattning av luftkvalitet för 2022 \(naturvardsverket.se\)](#)

I början av maj höll vi även en digital infoträff om objektiv skattning inför rapporteringen. Info om träffen gick ut via nätverket i Projectplace. Vi rekommenderar alla som jobbar med kontroll av MKN att gå med i nätverket för att få information så snabbt som möjligt som rör vägledningen kring MKN luft. Se nedan under "Arbetar du med kontroll av luftkvalitet eller åtgärdsprogram? etc."

Kontakta oss gärna om ni har några frågor om rapporteringen eller om ni behöver inloggningsuppgifter: rapporteringluftkvalitet@naturvardsverket.se.

Åtgärdsprogram

Sedan förra utskicket av detta e-brev har Östersunds kommun och Piteå kommun fastställt sina åtgärdsprogram. Naturvårdsverket har även gjort en bedömning utifrån underrättelsen från Göteborgs stad att det föreligger behov att ta fram ett åtgärdsprogram för PM10 i staden. Utöver dessa kommuner har Köping i juni lämnat in en underrättelse om överskridande av miljökvalitetsnormen för PM10 under 2022 då de uppmätte 48 dygns överskridande av normen för PM10. Naturvårdsverket har ännu inte yttrat sig om behovet av åtgärdsprogram. Under 2023 fortsätter arbete med att ta fram eller revidera åtgärdsprogram för följande kommuner och län:

- Göteborg stad, PM10
- Hedemora kommun, PM10
- Linköpings kommun, PM10
- Skellefteå kommun, PM10 och NO2
- Stockholms län, PM10 och NO2
- Umeå kommun, NO2
- Örnsköldsviks kommun, NO2

Mer information om åtgärdsprogram finns på Naturvårdsverkets webbplats:

[Ta fram åtgärdsprogram \(naturvardsverket.se\)](#)

Partiklar i realtid

Under de senaste åren har vi kunnat se en nedgång i halterna av kvävedioxid, med allt färre överskridanden. Halterna av partiklar (PM10) visar dock inte samma tydliga nedgång utan det är fortsatt svårt i en del kommuner att sänka halterna, samtidigt som även nya överskridanden noteras i takt med att fler kommuner mäter, eller ser över och förbättrar

sina kontrollstrategier. Överskridanden förekommer även i mindre kommuner, vilket är en indikation på att fler kommuner än idag skulle behöva genomföra kontinuerliga partikelmätningar.

Det är även viktigt att mätresultaten utvärderas kontinuerligt. Vid ett överskridande eller risk för överskridande ska en kommun underrätta Naturvårdsverket som gör en bedömning av om det behövs ett åtgärdsprogram. Ett åtgärdsprogram ska rapporteras till EU senast två år efter det år då överskridandet upptäcktes, vilket innebär att kommunen kan vinna mycket tid på att rapportera ett överskridande tidigt till Naturvårdsverket, inte minst då överskridandena av PM10 ofta sker redan under våren.

[Partiklar \(PM10\) de senaste 24 timmarna \(preliminära mätvärden\) \(naturvardsverket.se\)](#)

[Partiklar \(PM2,5\) de senaste 24 timmarna \(preliminära mätvärden\) \(naturvardsverket.se\)](#)

Samverkan och nätverk gällande PM10 och gatudrift

Gotlands kommun har tillsammans med VTI startat ett nätverk för åtgärder inkl. gatudrift när det gäller PM10.

Syftet är att samla de personer som jobbar med dessa frågor i kommuner, och andra intresserade inom området driftåtgärder och luftkvalitet, till ett nätverk som skulle kunna utgöra en grund för att skapa ett forskningsprojekt med syfte att gemensamt utveckla, utvärdera, dokumentera och sprida kunskap kring hur gatudriften kan användas på bästa sätt för att bidra till bättre luftkvalitet.

Trots framsteg med åtgärder kring PM10 finns det fortsatta problem med höga halter och kunskapsluckor kring hur gatudriften bäst kan användas för att sänka partikelhalterna och samtidigt uppfylla andra syften kopplade till framkomlighet, trivsel och trafiksäkerhet. Viktiga aktiviteter som inverkar är gatustädning, vinterdrift (sandning, saltning och snöröjning) och särskilda insatser som dammbindning och sandupptagning.

Ett första möte inom nätverket hölls den 8 juni med diskussioner bland annat om hantering av sandning och dubbdäck.

För mer information om nätverket kontakta Gotlands kommun (simon.hoffman@gotland.se) eller VTI (mats.gustafsson@vti.se)

Ökad vedeldning under vintern?

Under vintern 2022/2023 upplevdes ett ökat intresse för ved- och pelletseldning bland allmänheten. All biobränsleeldning ger upphov till utsläpp av luftföroreningar, framför allt små partiklar (PM2,5) och bens(a)pyren, och den som eldar behöver se till att påverkan på luft och miljö blir så liten som möjligt. Hur stora utsläppen blir beror till stor del på vilken typ av eldningsutrustning man har, men också på hur man eldar.

Det finns flera enkla råd som man kan följa för att undvika onödigt höga utsläpp. På Naturvårdsverkets webbplats finns samlad information om s.k. småskalig fastbränsleeldning: [Vedeldning \(naturvardsverket.se\)](#). Ju fler som kan nås av rätt information och tillämpa goda eldningsvanor, desto bättre. Det är framför allt i områden där förekomsten av pannor och kaminer är hög som miljömål och miljökvalitetsnormer riskerar att överskridas på grund av fastbränsleeldning.

Som kommun kan man bidra till informationsspridning lokalt genom att upplysa om hur man eldar rätt, exempelvis i villaområden med hög förekomst av vedeldning. Det är också bra att upplysa medborgare om regler kring sotning och brandskyddskontroll, exempelvis vid nyinstallation av kaminer.

Antalet mätningar av bens(a)pyren i tätort är i dagsläget få och Naturvårdsverket uppmuntrar även kommunerna att planera in mätning eller modellering i områden med förhöjd risk för höga halter inom ramen för kommande års rapportering av inledande kartläggning/objektiv skattning.

Regeringsuppdrag om register över fastbränsleanordningar

Naturvårdsverket har fått i uppdrag av regeringen att ta fram förslag på hur ett register för fastbränsleanordningar skulle kunna upprättas. Med fastbränsleanordningar avses pannor och lokaleldstäder för förbränning av fast bränsle såsom ved och pellets. Uppdraget ska redovisas senast 30 december 2023.

I ett tidigare [regeringsuppdrag som redovisades 2019](#) lyftes behovet av en mer harmoniserad informationshantering av småskaliga fastbränsleanordningar, vilket ligger till grund för det nu pågående regeringsuppdraget. Syftet med ett harmoniserat register är att med korrekt information bättre kunna följa upp preciseringen för bens(a)pyren inom miljömålet Frisk luft. Ett bättre underlag skulle också bidra till bland annat bättre utsläppsinventeringar och ge möjlighet till utformning av effektiva styrmedel.

Naturvårdsverket har inom uppdraget varit i kontakt med andra myndigheter och organisationer för att kartlägga informationsflöden och identifiera behov. Samtal pågår även med våra nordiska grannländer där småskalig fastbränsleeldning också är en betydande källa till luftföroreningar.

Uppdraget i sin helhet finns beskrivet här: [Register över fastbränsleanordningar \(naturvardsverket.se\)](#)

Presentation av luftdata alltmer populärt

I takt med ökad digitalisering och tillgång till öppna data ökar även antalet tjänster som visar information om luftkvalitet, oftast i form av ett luftkvalitetsindex. Vi hittar dem dels på officiella sidor hos myndigheter, men även hos privata apputvecklare, i väderappar, på sökmotorer på webben etc. För den som snabbt vill veta hur luftkvaliteten ser ut där man befinner sig är det därmed mycket lätt att hitta information. Index kan dock göras på flera sätt och olika index kan därför utifrån samma luftkvalitetsdata visa olika resultat på en karta, beroende på hur det presenteras och vad som ingår i det. Ett exempel är det svenska luftkvalitetsindexet [Luftwebb | SMHI](#) som har utvecklats mot bakgrund av de svenska miljökvalitetsnormerna och miljökvalitetsmålen, skalan är därför något annorlunda mot exempelvis EEA:s [European Air Quality Index — European Environment Agency \(europa.eu\)](#) som för övrigt nyligen har lanserat en [app](#) kopplat till indexet.

När man använder sig av informationen i ett luftkvalitetsindex eller en luftapp är det några fler saker man behöver vara medveten om:

- I ett index är det värde som anges en sammanvägning av luftkvalitetsdata för flera ämnen, oftast med den mest kritiska föroreningsnivån som avgörande för den aktuella värderingen, dvs. om PM10 har högst nivå jämfört med "sitt" gränsvärde

är det PM10 som avgör indexvärdet, även om även exempelvis NO2, ozon och PM2,5 ingår i indexet.

- Om data saknas vid en mätstation för en av de föroreningar som ingår i indexet blir det svårare att jämföra just den stationen med andra punkter i kartan, samtidigt som det eventuellt inte syns vid en första anblick att data saknas.
- Indata till luftkvalitetsindex baseras på realtidsdata. Dessa är inte kvalitetsgranskade, och kan därför innehålla värden som vid en senare kvalitetsgranskning klassas som ogiltiga och tas bort.
- Kartor med luftkvalitetsindex och realtidsdata är inte heltäckande utan baseras på stationer med kontinuerliga mätningar (i enstaka fall även med komplettering av mikrosensorer), där halterna ibland extrapoleras/modelleras till övriga delen av kartan. För någon som är ovan kan det vara svårt att tolka, jämföra och värdera den information som ges i kartan.
- I vissa fall kan enstaka mätresultat få ett felaktigt och avvikande genomslag på kartan. Exempel finns där resultat från en mätpunkt extrapoleras ut över en mycket stor del av landet i en avvikande färg. I verkligheten är halterna vid en specifik station betydligt mer avgränsade.
- Halterna kan redovisas som mycket höga i en specifik punkt i luftkvalitetsindexet/kartan. Indexvärdet visar dock halten just nu i en punkt, baserat på mätresultaten från den specifika platsen. Det kan vara stora variationer mellan olika mätstationer, även i samma stad och vid olika tidpunkter på dygnet.

Nätverksträff

Naturvårdsverket, reflaben och datavärden undersöker just nu möjligheterna att hålla en fysisk nätverksträff med medhörning (dvs. inte hybridmöte) i höst. Siktet är för närvarande inställt på november. Det är mycket på gång på luftområdet just nu så det finns mycket att både informera om och att diskutera kring, bland annat det nya, kommande luftkvalitetsdirektivet, men även utveckling när det gäller modellering av luftkvalitet och mycket annat.

Fortsatt information om den eventuella träffen kommuniceras via nätverket på Projectplace.

Information från EEA

EEA har under de senaste månaderna publicerat ett antal olika luftkvalitetsrelaterade produkter.

- En ny [europeisk miljö- och hälsoatlas](#) som på en karttjänst visar data om hur luftföroreningar och andra miljörisker påverkar européernas hälsa och välbefinnande.
- En ny [webbrapport om luftföroreningar och barns hälsa](#) som visar att luftföroreningar orsakar över 1 200 förtida dödsfall per år hos personer under 18 år i Europa och ökar risken markant för sjukdom senare i livet.
- En ny [indikator om inkomstrelaterade miljöojämlikheter och koppling till luftkvalitet inom Europa](#).

- En ny version av EEA:s återkommande information om läget för luftkvaliteten i Europa: [Europe's air quality status 2023](#).

Studier om befolkningsexponering klara

Luftföroreningar orsakar idag många sjukdomsfall och tusentals förtida dödsfall i Sverige. Under 2019 exponerades 47 procent av befolkningen för halter som ligger över WHO:s nya riktvärden för små partiklar (PM_{2,5}). Framåt 2030 förväntas luftkvaliteten i Sverige dock bli bättre. Då beräknas 35 procent av befolkningen exponeras för halter över riktvärdena. Det visar en pilotstudie om den nationella exponeringen av luftföroreningar i Sverige som har utförts av SMHI och Umeå universitet på uppdrag av Naturvårdsverket. Studien publicerades i början av året.

Parallellt med denna studie har Naturvårdsverket även gett IVL Svenska Miljöinstitutet ett motsvarande uppdrag. IVL:s studie publicerades i november 2022 (se notis i förra e-brevet nr 2/2022) och Umeå universitet har deltagit i bägge uppdragen. Metodiken i studierna skiljer sig åt och har därför gett något olika resultat. Naturvårdsverket har gett Umeå universitet och Lunds universitet i uppdrag att utvärdera de olika metodiker som används på nationell nivå för att utreda var och när olika metoder passar bäst.

[Quantification of population exposure to PM₁₀, PM_{2.5} and NO₂ and estimated health impacts for 2019 and 2030 | SMHI](#)

[År 2030 kommer en tredjedel av Sveriges befolkning exponeras för dålig luft \(naturvardsverket.se\)](#)

Luft & miljö 2023 – Partiklar

Naturvårdsverket har under de senaste åren gett ut temarapporter inom den nationella miljöövervakningen – och ett av temaområdena är Luft. Den första temarapporten handlade om hur Arktis påverkas av luftföroreningar och hur det i sin tur påverkar oss. Den andra temarapporten hade barns hälsa och luftföroreningar som tema, och i mars var det dags för den tredje rapporten att publiceras – med temat Partiklar, där det fortfarande finns utmaningar trots lägre halter av luftföroreningar generellt under de senaste åren.

I *Luft & miljö 2023 – Partiklar* ges dels en förklaring till de olika slags partiklar som finns, det går även att läsa om olika källor till partiklar, var halterna är höga och hur det går att åtgärda höga partikelhalter. De olika artiklarna har skrivits av forskare och handläggare på universitet och myndigheter samt Naturvårdsverkets utförare inom den nationella luftövervakningen.

Förhoppningen är att rapporten ska komma till användning i olika sammanhang under de kommande åren, till exempel för kunskapsinhämtning, som stöd vid kommunikation till invånare och inom offentlig förvaltning på olika nivåer och områden.

[Luft & miljö 2023 – Partiklar \(naturvardsverket.se\)](#)

[Luft & miljö 2017 – Barns hälsa \(naturvardsverket.se\)](#)

[Luft & miljö 2015 – Arktis \(naturvardsverket.se\)](#)

Även på engelska:

[Air & Environment 2023 – Particles \(naturvardsverket.se\)](#)

Arbetar du med kontroll av luftkvalitet eller åtgärdsprogram? Gå med i våra nätverk och få information snabbare!

Vi rekommenderar alla som arbetar med kontroll av luftkvalitet eller åtgärdsprogram att ansluta sig till våra nätverk på Projectplace, då det är det snabbaste och effektivaste sättet att få och dela information.

Vid intresse av att få tillgång till detta, kontakta MKN-luft@naturvardsverket.se och ange vilket/vilka nätverk du är intresserad av (se nedan), så skickar vi en inbjudan.

Två olika nätverk

Naturvårdsverket arbetar med vägledning kring miljökvalitetsnormer för utomhusluft på flera olika sätt, bl.a. vägledningsdokument, webbsidor, möten och seminarier samt det här e-brevet. Som ett komplement, och snabbare alternativ, till den skriftliga vägledningen har vi även två samarbetsytor på Projectplace ("Kontroll av MKN luft" och "Åtgärdsprogram – luft") där vi informerar om nyheter och bjuder in till dialog, men där även ni har möjlighet att kommunicera med varandra. I dagsläget har vi ca 230 respektive 90 medlemmar i nätverken (handläggare på kommuner och länsstyrelser, luftvårdsförbund, konsulter m.fl.).

Vägledning

En viktig uppgift för Naturvårdsverket är att vägleda kommunerna i arbetet med miljökvalitetsnormerna. Naturvårdsverkets vägledning kompletteras av den som sker genom våra stödfunktioner (reflaben och datavärden).

[Naturvårdsverkets webbsidor om MKN](#) – här finns kortfattad vägledning, lagstiftning, länkar etc.

[Luftguiden Handbok 2019:1](#) – Naturvårdsverkets vägledning om miljökvalitetsnormer för utomhusluft

[Särskild vägledning för inledande kartläggning och objektiv skattning](#) – Vid framtagande av inledande kartläggning eller objektiv skattning

[Referenslaboratoriet för tätortsluft – mätningar](#) som kan hjälpa till med frågor om kvalitetssäkring, val av mätmetod/mätinstrument etc.

[Referenslaboratoriet för tätortsluft – modeller](#) som är en stödfunktion vid frågor om modellering av luftkvalitet.

[Datavärdskap Luftkvalitet](#) – Datavärden ansvarar för mottagande, lagring och tillgängliggörande av luftdata från kommunerna samt rapportering av dessa till EU.

[Luftwebb](#) – På SMHI:s Luftwebb samlas på uppdrag av Naturvårdsverket tjänster inom luftmiljö. Här finns bl.a. en karta med luftkvalitetsindex, länkar till datavärdskapen för luftkvalitet och atmosfärskemi, reflaben, nationella emissionsdatabasen och ozonprognoser.

Samarbetsytor – På Projektplatsen/Projectplace www.projectplace.com har vi två samarbetsytor ("Kontroll av MKN luft" och "Åtgärdsprogram – luft") där vi informerar om nyheter, bjuder in till dialog osv. Vid intresse av att få tillgång till detta, kontakta MKN-luft@naturvardsverket.se.

Kontakta oss

Kontakta oss gärna om ni har frågor: MKN-luft@naturvardsverket.se

Besök även gärna våra webbsidor:

www.naturvardsverket.se/luft (samlingssida för Naturvårdsverkets webbsidor om luft)

www.naturvardsverket.se/mknluft (om miljö kvalitetsnormer för utomhusluft, kommunernas kontroll av luftkvaliteten)

www.naturvardsverket.se/programomradeluft (om nationella luftövervakningen)

